

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Камінської Ії Петрівни «Психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

В наш час, на перехресті існування двох цивілізацій – прагматичної, пов'язаної зі світом матеріального благополуччя, і моральної, пов'язаної зі світом духовного відродження, – домінує перша навіть у ситуації «лікар – пацієнт», коли найбільшою мірою потрібні усвідомлення потреб іншої людини, емпатійність, чуйне ставлення до неї. Це й зумовлює драматизм нинішнього періоду розвитку суспільства в цілому і сучасної медичної освіти, зокрема. В цих умовах особливої актуальності набуває проблема виховання деонтологічної культури як системи моральних вимог до медичних працівників з метою оптимізації лікувального процесу.

Вирішення цієї проблеми безпосередньо залежить від якості навчально-професійної підготовки студентів, невіддільної від становлення у них внутрішньої культури, що передбачає і самопізнання, і пізнання іншого, й усвідомлення молодим фахівцем потреби не тільки у функціональній ефективності своєї майбутньої діяльності, а й у психологічній, комунікативній, а у її складі – деонтологічній, комфортності цієї діяльності, необхідності послуговування моральними принципами її реалізації.

Проте, як показало дослідження І.П. Камінської, розв'язанню питання формування деонтологічної культури у молодого покоління медичних фахівців не приділяється належної уваги в освітньому процесі. До того виховання у них професійної етики не спирається на ґрунтовні психологічні розвідки його механізму, що надає поданому на захист дослідженню особливої злободенності.

Ія Петрівна, беручись за дослідження названого питання і вивчаючи у зв'язку з цим характеристики деонтологічної культури студентів у її когнітивному, морально-ціннісному і етико-поведінковому аспектах, прагнула запропонувати у свій спосіб – через новий погляд на проблему, нетрадиційний підхід – шляхи його вирішення: на підставі залучення засобів іншомовної

мовленнєвої культури, які несуть аналогічну інформацію про людину в плані емоційно-психологічної підтримки чи нехтування потреб пацієнта. А позаяк будь-яка мова є універсальним засобом навчання та виховання людини, способом уведення її у процес соціально-культурного розвитку, забезпечення діалогу культур, то й використання засобів іншомовного мовлення, тобто ще однієї «мови в дії», розширює і посилює можливості для осмислення дійсності, розвитку уявлень та почуттів, прилучення фахівця до світового людського досвіду в плані емоційної підтримки пацієнта і, зрештою, для формування виділених дисертанткою компонентів деонтологічної культури особистості.

У дисертації І.П. Камінської добре продумані і чітко сформульовані завдання дослідження, що дало змогу успішно реалізувати його мету. Вона полягала в експериментальному дослідженні особливостей формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови.

Позитивним моментом роботи є широке теоретичне підґрунтя (аналіз здобутків у цьому плані філософської, педагогічної, медичної та психологічної літератури) для вивчення й осмислення поняття деонтологічної культури, детальний огляд наукових підходів до розуміння сутності досліджуваного феномена, характеристика сучасних напрямків психолого-педагогічних досліджень з цієї проблематики.

В дисертації узагальнюються результати теоретичних досліджень і практичних, прикладних аспектів розробки вітчизняними і зарубіжними вченими проблеми психологічних особливостей формування деонтологічної культури особистості. Особлива увага приділяється розкриттю авторської позиції при визначенні сутності поняття «деонтологічна культура» майбутніх медиків, розумінню його змісту на підставі урахування єдності когнітивних, морально-ціннісних і етико-поведінкових характеристик цього психологічного утворення особистості.

Найбільш істотні результати дослідження І.П. Камінської такі:

- з'ясовано визначальні психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків, до яких вона відносить становлення психологічного профілю майбутнього медика (в єдності його найважливіших

характеристик); синергію змісту деонтологічної культури та психологічного профілю майбутнього медика; інноваційність психолого-педагогічної технології у вивченні іноземної мови майбутніми медиками.

- уточнено зміст поняття деонтологічної культури майбутніх медиків, що визначається автором як психологічне утворення особистості у сукупності її когнітивно-культуральних, етико-поведінкових та морально-ціннісних якостей, які зумовлюють її мобільність і успішність діяльності у професійному середовищі;
- розроблено психодіагностичну процедуру і вдосконалено методичне забезпечення дослідження структурних компонентів деонтологічної культури майбутніх медиків, що збагачує дослідницький інструментарій педагогічної та вікової психології;
- творчо використано ресурс іншомовного мовлення як засобу активізації процесів пізнання і поповнення професійних, у тому числі деонтологічних, знань та вмінь.
- розвинено психолого-дидактичні підходи до формування деонтологічної культури майбутніх медиків – зокрема, пізнання, навчання і виховання через іншомовну мовленнєву комунікацію, що розширює арсенал засобів педагогічної та вікової психології;
- створено інноваційну психолого-педагогічну технологію формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови, результати (механізм її засвоєння) апробації якої автором дослідження важливі для успішності професійної діяльності.

Безсумнівним достоїнством роботи є чітко продумана дисертанткою реалізація емпіричного дослідження, що виявляється в обґрунтуванні процедури комплексного вивчення особливостей деонтологічної культури студентів; визначенні психологічного профілю майбутнього медика; встановленні чотирьох його етапів: *теоретичний* (або пошуковий), *методичний*, *експериментальний* (констатувальний, формувальний, контрольний), *аналітичний*; адекватності підбору психодіагностичного

інструментарію завданням дослідження – зокрема, для вивчення складових структури деонтологічної культури; залученні до участі в констатувальному етапі експерименту репрезентативної вибірки респондентів (132 студенти I і II курсів зі спеціальності «Лікувальна справа»); у кількісній систематизації та узагальненні отриманих даних, якісній інтерпретації емпіричних результатів, підданих математико-статистичному опрацюванню.

Узагальнення емпіричних результатів дало змогу дисертантці дійти висновку, що студенти першого та другого курсів вищого медичного навчального закладу характеризуються здебільшого низьким рівнем деонтологічної культури за показниками деонтологічних знань, комунікативних та організаторських здібностей, за рівнем розвитку емпатійності та емоційного інтелекту. Це й зумовило потребу в розробці та впровадженні в освітній процес психолого-педагогічної технології формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови.

Розробляючи – на підставі емпіричних результатів – психолого-педагогічну технологію формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови, авторка дисертації глибоко продумала смислову структуру й організаційні засади формувального етапу експериментального дослідження. Це дало їй змогу чітко сформулювати ті завдання, які вона мала розв'язати у процесі реалізації розробленої нею технології: запуск механізмів становлення і розвитку психологічного профілю студентів (сукупність деонтологічних знань, емпатійності та емоційного інтелекту, комунікативних та організаційних вмінь, цінностей та ціннісних орієнтацій), вдосконалення структурних компонентів деонтологічної культури (когнітивного, емоційно-ціннісного та конативного), максимальна активізація особистісних ресурсів і створення на заняттях з іноземної мови сприятливого для навчання психолого-педагогічного середовища.

Запропонована автором психолого-педагогічна технологія формування деонтологічної культури студентів засобами іноземної мови побудована з урахуванням психологічних особливостей її становлення, з'ясованих у процесі дослідження, і внутрішніх (індивідуально-психологічних) та зовнішніх

(психолого-педагогічних й об'єктивно-організаційних) передумов формування деонтологічної культури майбутніх медиків. Відтак, ця технологія органічно доповнює за змістом загальний зміст педагогічного процесу. Вона *локальна* – охоплює частину освітнього процесу і застосовується для розв'язання конкретних завдань; *розвивальна* – базуючись на психологічній концепції особистісного та професійного розвитку, виступає чинником розвитку та саморозвитку особистості майбутніх медиків; *орієнтувальна* – визначає вектор розвитку особистісних структур; *організуюча* – забезпечує роботу в малих групах; комплексна – об'єднує ряд психотехнологій: психодіагностичні, інформувальні, консультативні й інтерактивні. Ця технологія не є статичною за своєю формою і обсягом: може постійно розвиватися і доповнюватися конкретними корекційно-розвивальними методами і заходами залежно від освітніх завдань та індивідуально-психологічних особливостей студентів.

Дисертаційне дослідження І.П. Камінської відзначається логічністю та виразністю викладу отриманого в результаті дослідження матеріалу. Достовірність висновків забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних даних, методичним інструментарієм, адекватним завданням дослідження, статистичним опрацюванням експериментального матеріалу і переконливим науковим аналізом.

Поєднання кількісних та якісних методів дослідження дало змогу дисертантці всебічно вивчити проблему. Положення та результати дослідження апробовано авторкою на науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного масштабу. Головні ідеї та висновки дисертації знайшли своє відображення у численних публікаціях, дві з яких побачили світ у науковому фаховому виданні іноземної держави.

Все вищевказане дає підстави для висновку, що дисертація І.П. Камінської являє собою завершене самостійне дослідження актуальної проблеми, що заслуговує на загальну позитивну оцінку.

Проте дисертація, як і будь-яке дослідження, не позбавлена певних недоліків, деякі з яких є радше побажаннями на перспективу вивчення проблеми:

1. Передусім вкажемо на нетрадиційність у розумінні змісту понять «комунікативна культура» і «культура спілкування». Цитуємо: «Сформованість деонтологічної культури майбутніх медиків органічно поєднує комунікативну культуру, емпатійну культуру і культуру поведінки та культуру спілкування, які поєднують когнітивно-культуральні, етико-поведінкові та морально-ціннісні якості особистості» (стор. 34 дис.). У зв'язку зі сказаним зазначимо, що, поперше, загальноприйнятим у психологічній науці є ототожнення, а не змістове розмежування понять «комунікативна культура» і «культура спілкування», хоч сам процес спілкування виступає специфічним видом комунікації.

По-друге, культура спілкування – це *універсальний інструмент* суб'єкта в діяльності: і професійній, і комунікативній. Тоді як досліджувана деонтологічна культура, що віддзеркалює передусім моральні цінності та етичні норми особистості, є *специфічним інструментом* діяльності медичного фахівця. Звідси правомірно говорити про сформованість деонтологічної культури на підґрунті (на нашу думку, у складі) комунікативної культури, а не навпаки: адже вона об'єднує у своїй структурі, крім морально забарвлених комунікативних якостей, ще й мотиваційні, емоційно-вольові характеристики й операційно-технічні вміння особистості.

2. Виділяючи елементи комунікативної культури майбутніх медиків (відповідні знання, інтерактивні вміння, комунікативні здібності. – див.: стор. 36), автор дослідження з незрозумілих причин оминув своєю увагою соціально-перцептивні вміння, володіння якими є обов'язковим для суб'єкта і комунікації взагалі, і медичної діяльності, зокрема.

3. Розроблений автором дисертації опитувальник «Знання основ деонтологічної культури» – це не тільки діагностичний, а й досить ефективний розвивальний засіб. Разом з тим зауважимо про потребу його перевірки на надійність та валідність, оскільки у тексті дисертації це не знайшло свого відображення. Бажане також застосування узвичаєної процедури визначення структурних складових деонтологічної культури, встановлених теоретично, за допомогою статистичних методів.

4. У дослідженні не зовсім коректно, на нашу думку, означено зв'язки (відношення) між деонтологічною культурою і такими базовими поняттями, як «професійна культура» й «особистісна культура». В одних випадках авторка фактично ототожнює деонтологічну культуру з особистісною та професійною культурою: «Деонтологічну культуру майбутніх медиків будемо розглядати як особистісну культуру..., професійну культуру...» (див.: стор. 70 дис.). Втім, вже у загальних висновках деонтологічна культура розглядається як її неодмінна складова. Відтак, певні сюжети тексту потребують редагування.

Вищевказані зауваження та побажання щодо подальшого дослідження проблеми деонтологічної культури не знижують практичну та наукову цінність цієї дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження «Психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови» відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій п.п. 9, 11, 12, 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника», а Камінська Ія Петрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент,
доктор психологічних наук,
головний науковий співробітник
лабораторії вікової психофізіології
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

Корніяка О.М.

